

„BRONIĄCYM GODNOŚCI I WOLNOŚCI NAS WSZYSTKICH” – POSTAWA GÓRNIKÓW WOBEC WŁADZY LUDOWEJ W 1980 i 1981 ROKU

CELE LEKCJI:

- ⇒ zapoznanie ucznia z aktywnymi metodami uczenia się poprzez bezpośrednie ustalanie faktów, gromadzenie informacji oraz wyszukiwanie wiedzy ze źródeł spoza podręcznika,
- ⇒ pobudzenie motywacji do samodzielnego poszerzania wiedzy,
- ⇒ zaangażowanie ucznia do pracy przy analizowaniu materiałów źródłowych,
- ⇒ ocenianie roli grup społecznych oraz jednostek w tworzeniu wydarzeń historycznych,
- ⇒ zapoznanie ucznia z historią regionu oraz powiązanie jej z historią Polski,
- ⇒ budowanie patriotyzmu lokalnego.

METODY PRACY:

- ⇒ praca ze źródłami historycznym,
- ⇒ elementy wykładu,
- ⇒ rozmowa nauczająca.

Pomnik upamiętniający podpisanie porozumień jastrzębskich w Jastrzębie Zdroju.

WPROWADZENIE

1. Nauczyciel nakreśla sytuację polityczno-ekonomiczną Polski w przededniu lat 80. XX wieku. Równocześnie przytacza dotychczasowe przykłady wystąpień robotniczych wobec władzy ludowej, podkreślając panującą wówczas opinię o województwie katowickim jako regionie spokojnym, nie angażującym się w spory z władzą ludową.

ROZWINIĘCIE

2. Prowadzący zajęcia przybliży uczestnikom tło protestów robotniczych, mających miejsce latem 1980 roku w wyniku wzrostu cen mięsa. Zwraca uwagę na żywy odzew ruchu strajkowego ze strony zakładów przemysłowych województwa katowickiego. W sierpniu 1980 roku zaprotestowało około 50 zakładów, w tym 25 kopalń węgla kamiennego. Kulminacją wspomnianych wydarzeń było zawarcie tzw. porozumień jastrzębskich, podpisanych 3 września 1980 roku pomiędzy przedstawicielami strony rządowej a strajkującymi w cechowni kopalni „Manifest Lipcowy”.
3. Uczniowie zapoznają się z **aneksem źródłowym nr 1** zawierającym treść podpisanego protokołu porozumień jastrzębskich. Następnie nauczyciel prosi uczniów o zaprezentowanie postulatów, które zostały wówczas przedstawione przez protestujących górników stronie rządowej.
4. W dalszej kolejności nauczyciel przedstawia uczniom przebieg wydarzeń przyczyniających się do wprowadzenia stanu wojennego w Polsce w grudniu 1981 roku oraz wydarzenia mające miejsce w dniu 13 grudnia 1981 roku. Prowadzący zajęcia skrótowo opisuje reakcję społeczeństwa województwa katowickiego na wspomniane wydarzenia, prosząc na zakończenie jednego z uczniów o odczytanie **aneksu źródłowego nr 2**.
5. Nauczyciel zwraca uwagę na podjęcie przez stronę rządową akcji pacyfikacyjnej strajkujących zakładów, dochodząc do wydarzeń mających miejsce w kopalni „Wujek” w Katowicach. Przebieg akcji pacyfikacyjnej uczniowie poznają, czytając **aneks źródłowy nr 3**. Następnie nauczyciel zaprasza uczniów do podzielenia się ich odczuciami i spostrzeżeniami powstałymi po odczytaniu tekstu. Uzupełnia także wiedzę uczniów, przybliżając okoliczności dochodzenia oraz procesów biorących w akcji zomowców.
6. Następnie prowadzący zajęcia zwraca uwagę na zmianę osoby na stanowisku wojewody katowickiego, nakreślając w kilku zdaniach postać generała Romana Paszkowskiego. Nadmienia także uczniom o wsparciu dla protestujących ze strony Kościoła katolickiego, z biskupem katowickim Herbertem Bednorzem na czele.

7. W dalszej części nauczyciel przechodzi do wydarzeń związanych ze strajkami w podziemiach kopalń „Piast” i „Ziemowit”. Uczniowie w tym celu proszeni są o zapoznanie się z **aneksem źródłowym nr 4**. Następnie nauczyciel zaprasza uczniów do podzielenia się odczuciami i spostrzeżeniami powstałymi po odczytaniu tekstu. Równocześnie zwraca uwagę na rozbieżności pomiędzy tekstem źródłowym a faktycznymi zdarzeniami.
8. Przed zakończeniem lekcji nauczyciel zwraca uwagę uczniów na miejsca pamięci związane z poznanymi w trakcie lekcji wydarzeniami. W podsumowaniu zajęć nauczyciel powinien podkreślić ich znaczenie jako miejsc pamięci, które należy otoczyć opieką.

Przykład upamiętnienia grobu, w którym spoczywa górnik poległy podczas pacyfikacji kopalni „Wujek” w Katowicach.

*Protokół porozumienia zawartego w Jastrzębiu Zdroju
przez Komisję Rządową i Międzyzakładowy Komitet Strajkowy
w dniu 3 września 1980 roku w KWK „Manifest Lipcowy”*

W wyniku przeprowadzonych dyskusji i rozpatrzenia zgłoszonych wniosków i postulatów przyjęto następujące ustalenia:

- ⇒ ustalono, że zapewnione jest pełne bezpieczeństwo strajkujących i ich przedstawicieli zgromadzonych w Zakładowych Komisjach Strajkowych oraz Międzyzakładowym Komitecie Strajkowym. Ustalenie będzie obowiązywać tak w chwili obecnej, jak i w przyszłości przez odpowiednie organa państwowe i zakłady pracy. Zabrania się stosowania szykan mających pozory legalności – dotyczy to też rodzin wyżej wymienionych. W przypadku nieprzestrzegania powyższego ustalenia sprawy te będą rozpatrywane przez Komisję Mieszaną powołaną w postanowieniach końcowych. Po rozwiązaniu Komisji Mieszanej funkcję ochrony praw strajkujących przejmą nowe Władze Związków Zawodowych. [...]
- ⇒ ustalono, że wprowadza się wszystkie wolne soboty i niedziele, począwszy od 1 stycznia 1981 roku. Przyjmuje się zasadę bezwarunkowego przestrzegania dobrowolności pracy w dniach ustawowo wolnych, począwszy od 1.09.1980 r..
- ⇒ ustalono zniesienie 4 – brygadowego systemu pracy w kopalniach „Jastrzębie”, „ZMP” i „1 Maja” z terminem realizacji do 15.09.1980 roku, w pozostałych kopalniach według uznania załóg z terminem realizacji do 1.10.1980 roku. [...]
- ⇒ zalicza się pylicę płuc do chorób zawodowych, zaliczenie innych chorób do chorób zawodowych uzależnia się od opinii Związków Zawodowych.
- ⇒ przyjęto postulat likwidacji talonów na atrakcyjne towary przemysłowe z jednoczesnym zwiększeniem ich podaży.
- ⇒ uzgodniono, że zatrudnienie w godzinach nadliczbowych może być tylko za zasadzie dobrowolności przy zachowaniu pełnego wynagrodzenia za tą pracę, a w przypadku polecenia i niepodjęcia pracy nie można z tego tytułu wyciągać żadnych sankcji karnych i dyscyplinarnych. Obowiązek wykonywania pracy w godzinach nadliczbowych dotyczy tylko ratowania życia ludzkiego lub mienia zakładu. [...]
- ⇒ ustalono, że sprzedaż mięsa i jego przetworów będzie się odbywała tylko w sklepach ogólnej sieci handlowej. Równocześnie należy poprawić radykalnie zapotrzebowanie i powiększyć asortyment wyrobów mięsnych i ich jakości.

J. Neja, *Grudzień 1981 roku w województwie katowickim*, Katowice 2011, s. 14–15.

*Odezwa Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego w Bytomiu
13 grudnia 1981 roku*

Bracia

Ogłoszenie Stanu Wojennego w całym kraju ma tylko jeden cel. Tym celem jest próba rzucenia narodu na kolana i zakucie Go od nowa w przedsięwzięcie kajdany.

Aby to osiągnąć władza próbuje zniszczyć jedną demokratyczną organizację Narodu - „Solidarność”. Udowodniła to swoim pierwszym krokiem – aresztowaniem czołowych przewodców związkowych.

Aresztowania trwają.

Jeśli nie utrzymamy zbiorowej solidarności i zdecydowania, jeśli nie staniemy wszyscy do strajku powszechnego, damy dowód, że nie dorośliśmy do wolności i demokracji.

Jeżeli pozwolimy na aresztowanie tych, którym zaufaliśmy, przyjdzie kolej na każdego z nas.

Terror w przypadku przegranej będzie taki, jakiego jeszcze nie było!!

Nasza siła wzięła się z solidarności i tylko „Solidarność” może oprzeć się brutalnej przemocy.

„Pan da siłę swojemu ludowi”.

Ogłaszamy z dniem 14 grudnia 1981 roku Strajk powszechny.

Z wyłączeniem zakładów zapewniających utrzymanie podstawowego bytu społecznego.

Wielu działaczy jest odciętych od Was lub aresztowanych, ale nie można aresztować solidarności narodu, który nauczył się już samoorganizacji.

J. Neja, Grudzień 1981..., s. 88.

Zgodnie z poleceniem obywatela ministra melduję o przebiegu działań w KWK „Wujek” w dniu 16.12.1981 r. [...]

O godz. 11:25 – 11:50 współdziałające z siłami MO czołgi sforsowały mur robiąc dwa wyłomy na kierunku głównym działania oraz jeden na kierunku bocznym. [...] Potwierdzono, że zbyt wolne forsowanie terenu przez działające pododdziały wynika z pobudowanych blokad za murami. O 12:07 do wsparcia sił porządkowych skierowano 5 wozów strażackich z armatkami wodnymi. O 12:14 w czasie forsowania przeszkód wewnątrz zakładu pierwszy, a następnie drugi czołg został unieruchomiony. Strajkujący obrzucili je środkami zapalającymi. Jeden z czołgów zaczął płonąć. Ugasili go funkcjonariusze osłony. W trakcie działań pododdziały MO napotkały na agresywny i zdeterminowany opór strajkujących, uzbrojonych w takie przedmioty jak siekiery, pręty, łańcuchy, piki, haki, kamienie, gazy, materiały wybuchowe itp., którymi ranili funkcjonariuszy.

O godz. 12:27 jeden z pododdziałów dotarł do szatni. Rozgorzała walka. Dowodzący operacją zameldował, że jest wielu rannych i zwrócił się z prośbą o zgodę na użycie broni palnej. Kierujący akcją ppłk. Okrutny odmówił. O godzinie 12:37 dowodzący pododdziałami zaczęli zgłaszać o potęgującej się agresywności w związku z czym zmuszeni są do nasycenia zagrożonego terenu środkami chemicznymi i proszą o uzupełnienie tych środków. O tej samej godzinie ppłk Wilczyński zameldował sytuację: „Sytuacja trudna, albo użyjemy broni, albo musimy się wycofać.”

Komendant wojewódzki w Katowicach polecił do czasu podjęcia decyzji wycofać się na pozycje wyjściowe. O godz. 12:55 płk dr Jerzy Gruba zakazał ppłk Wilczyńskiemu użycia broni, zarazem poinformował go, że wystartował helikopter ze środkami chemicznymi. [...]

O 15:30 ppłk. Wilczyński zameldował, że zgłosił się do niego dyrektor kopalni ds. pracowniczych i powiedział, że jest 6 zabitych górników. O 15:40 płk dr Jerzy Gruba powiadomił o powyższym wiceministra spraw wewnętrznych gen. Ciastonia, a o 15:50 ministra spraw wewnętrznych generała Cz. Kiszczaka. Również o ustaleniu na ten czas przywiezienia do szpitala 20 rannych w tym również z ranami postrzałowymi. O 17:00 grupa wojskowych podjęła mediacje z delegacją strajkujących. W wyniku uzgodnień strajkujący zaczęli opuszczać rejon kopalni. [...]

W trakcie działań sił MO, ORMO i LWP w rejonie KWK „Wujek” śmierć poniosło 7 osób, z których 6 zginęło na miejscu, jedna zmarła w szpitalu. Rannych zostało 49 osób spośród strajkujących, z których 44 zostało hospitalizowane. Wśród nich znajduje się 25 osób z ranami postrzałowymi. Stan 4 z nich określony jest jako ciężki. W akcji rannych zostało także 41 funkcjonariuszy MO, z których 10 zostało hospitalizowanych.

ppłk. dr. Jerzy Gruba

J. Dziadul, *Rozstrzelana kopalnia*, Warszawa 1991, s. 199–201.

Pomnik upamiętniający wydarzenia na kopalni „Wujek” w Katowicach w grudniu 1981 roku.

*Informacja Komendanta Wojewódzkiego MO w Katowicach
płk Jerzego Gruby dotycząca sytuacji w KWK „Piaś”.
22 grudnia 1981.*

Strajk w KWK „Piaś” w Tychach – Bieruniu Nowym rozpoczął się w dniu 14 12 1981 r. o godz. 13:30.

Na dole kopalni pozostało wówczas ok. 150 osób z III i IV zmiany, a dołączyło się do nich ok. 1 800 górników.

W podziemia kopalni o godz. 21:00 zjechał inż. Bogacz Zbigniew, były sekretarz Komisji Koordynacyjnej Sekcji Górnictwa, Zawadzki Wiesław przewodniczący KZ „Solidarność” oraz trzech działaczy „Solidarności” tj. Oczko Andrzej, Machalica Andrzej i Urbańczyk Józef.

Wymienieni namawiając górników do strajku utworzyli KS, którego przewodniczącym został Z. Bogacz.

Prowadzone z nim rozmowy drogą telefoniczną przez władze administracyjne dot. zaniechania strajku nie dały pozytywnych rezultatów. [...]

W sumie od momentu strajku na dole przebywało 1895 osób. Z uzyskanych niepotwierdzonych informacji wynika, że na dole kopalni znajduje się nn. osobnik podający się za emisariusza z Gdańska. Protestujący domagają się zwolnienia wszystkich internowanych, a w tym zastępcę przewodniczącego NSZZ „Solidarność” Prędo. [iębiorstwa] Robót Górniczych w KWK „Piaś” S.[tanisława] Dziwaka. Domagają się ponadto odwołania stanu wojennego i zapewnienia bezpieczeństwa wszystkim osobom uczestniczącym w strajku.

Strajkujący umiejscowili się na poziomie 650 i 500 metrów, m.in. w pomieszczeniach głównej pompowni, chodniku wentylacyjnym, na dworcach osobowych i podszybiu. Szyb jest pilnowany przez bojówkarzy. [...]

W dniu 15.12. br. połowa strajkujących górników zdecydowana była na wyjazd. Nie zostali oni jednak wypuszczeni przez „bojówkarzy” komitetu strajkowego. Dyrektor kopalni ze względu na presję rodzin strajkujących górników zezwolił na zwieźenie wody i żywności strajkującym.

W dniu 16.12. br. o godz. 18:30 na powierzchni kopalni obok bramy głównej zebrali się rodziny strajkujących w liczbie ok. 30 osób. W dniu 17. 12. br. o godz. 15:30 przeprowadzone były rozmowy telefoniczne ze strajkującymi górnikałmi z udziałem dwóch przedstawicieli LWP i księdza. Strajkujący chcieli się upewnić, czy na terenie kopalni przebywają jednostki MO i LWP. [...] Zgromadzone kobiety w ilości ok. 100 osób zade-

klarowały się, że zjadą na dół kopalni, celem przekonania strajkujących. Mimo uzyskania zgody z Min.[sterstwa] G[órnictwa] i E[nergetyki] kobiety nie zjechały na dół ze względu na zdecydowany protest strajkujących. Strajkujący górnicy nie wypuszczają na powierzchnię nawet chorych.

W dniu 19.12. br wg danych uzyskanych w markowni kopalni na dole znajdowało się 1882 górników. Ze strajkującymi podjęło pertraktacje 3 księży, którzy w towarzystwie sygnalisty zjechali w podziemia kopalni. Ich rozmowy nie przyniosły spodziewanych rezultatów. [...]

W dniu 20.12. br. o godz. 7:00 telefonował z dołu kopalni członek KS NSZZ ob. Machalica, że do wyjazdu przygotowuje się 10 górników. Na powierzchni kopalni dało się odczuć zdenerwowanie zgromadzonych tam rodzin, ze względu na przyjazd 3 czołgów. [...]

Od początku strajku do dnia 21.12. br. wyjechało 124 górników, a pozostało 1726.

Na powierzchni kopalni rodziny górników organizują dla strajkujących paczki żywnościowe. Równocześnie powstał na powierzchni komitet składający się z 17 kobiet organizujących składki pieniężne na wyżywienie. [...]

Z informacji uzyskanej od nadinspektora OUG w Tychach, który wizytował podziemie 650 m dwa chodniki z polecenia sztabu kopalni wynika, że górnicy są rozmieszczeni w różnych punktach tego poziomu. Strajkujący pokazywali mu magazyn żywności, który mają zorganizowany w jednej z komór na podszybiu. W wizytowanych chodnikach i wyrobiskach wskazanych przez sztab dyrekcji panują dobre warunki geologiczne. Wizytujący nie stwierdził na podszybiu na poziomie 650 przewodów oraz materiałów wybuchowych. [...] Strajkujący chcąc udowodnić dobrą atmosferę podczas obchodu inspektora OUG śpiewali piosenki oraz odczytali mu wiersz na temat stanu wojennego. Przez cały czas nadinspektor był konwojowany przez grupę 3 osób, których nie zna. Przy wyjeździe na powierzchnię jeden ze strajkujących inż. Bogacz stwierdził, że będą tu na dole organizowali „Sylwestra”.

Płk Dr. J. Gruba

14 dni pod ziemią KWK „Piast” w Bieruniu 14–28 grudnia 1981 roku, red. J. Neja, A. Sznajder, Katowice 2011, s. 82–84.